

AQLI ZAIF BOLALAR DIQQATI VA XOTIRASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sharapova Xafiza-

Farg'ona Davlat Universiteti, Pedagogika va psixologiya fakulteti,
Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

Annotasiya: Aqli zaif bolalar xotirasi oddiy bolalar xotirasidan sezilarli darajada farq qiladi. Ushbu maqolada aqli zaif bolalarning diqqati va xotirasi haqida ma'lumotlar keltirib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Aqli zaif bolalar, ichki mantiqiy bog'lanishlar, ixtiyoriy yodlash, taqqoslash, idrok etish, konsentratsiya, inertsia, infantilizm.

Aqliy rivojlanishi turg'un buzilishga ega bo'lgan bolalar aqli zaif bolalar hisoblanadi.

Aqli zaif bolalarda ixtiyoriy yodlash oddiy bolalarga qaraganda kechroq shakllanadi. Xarakterli xususiyat - maqsadli ravishda o'rganish va eslab qolishning mumkin emasligidir.

Xotira - bu inson tomonidan turli xil ma'lumotlarni eslab qolish, saqlash, ko'paytirish va qayta ishlash jarayoni.

Aqli zaif o'quvchilarning xotirasi g'ayritabiiy rivojlanish sharoitida shakllanadi va shuning uchun ham xorijiy, ham sovet psixologlari tomonidan dastlabki tadqiqotlarda qayd etilgan oddiy bolalar xotirasidan sezilarli darajada farq qiladi. L.V tadqiqotlarida. Zankova (1935), M.S. Levitin (1939), I.M. Solovyov (1940) va boshqalar Aqli zaif bolalar xotirasini tavsiflovchi ko'plab sifat xususiyatlarini aniqladilar. Qabul qilinadigan materialni yomon tushunish ular tashqi, tasodifiy belgilarni yaxshiroq eslab qolishlariga olib keladi va ichki mantiqiy bog'lanishlar ajralib turmagani uchun qiyinchilik bilan tan olinadi va esda qoladi. Ular mavhum og'zaki tushuntirishlarni ham yomon tushunadilar va eslashadi. Aqli zaif bolalarda ixtiyoriy yodlash oddiy bolalarga qaraganda kechroq shakllanadi. Xarakterli xususiyat - maqsadli ravishda o'rganish va eslab qolishning mumkin emasligidir.

Hikoya oligofrenlarga ovoz chiqarib o'qilganda, ular alohida iboralarni yod olishga harakat qiladilar, lekin uning mazmuniga chuqur kirib bormaydilar. Yordamchi maktab o'quvchilarining majburiy yod olishi beixtiyor yodlashdan deyarli farq qilmaydi. Buni G.M. Dulnev, B.I. Pinskiy tajribalari. Aqli zaif bolalar ertakni yaxshiroq eslab qolishga harakat qilib, diqqatlarini alohida iboralar va so'zlarga qaratadilar va shuning uchun ularga o'qilgan narsaning ma'nosini yanada yomonroq tushunadilar. Ular o'z e'tiborini hikoyaning syujetini yoki uning asosiy

g'oyasini tushunishga qanday maqsadli yo'naltirishni bilishmaydi. Qabul qilingan ma'lumotni takrorlash hodisalar mantiq'ini tushunmaslik tufayli tizimsizdir. Eng katta qiyinchiliklar og'zaki materialni takrorlash bilan bog'liq, chunki vositachi mantiqiy xotira aqli zaif odamlar uchun mavjud emas, ammo ular yaxshi rivojlangan mexanik xotiraga ega bo'lib, ular bir vaqtning o'zida yoki ketma-ket idrok etish natijasida hosil bo'lgan yagona vaqtinchalik aloqalarga asoslangan. Aqli zaif maktab yoshidagi o'quvchilarida mazmunli yodlashni rivojlantirish uchun ularni oqilona yodlash usullaridan foydalanishga o'rgatish kerak, ular quyidagilardan iborat:

- Taqqoslash – ob'ektlar orasidagi o'xshashlik va farqlarni topish.
- muhim narsani ajratib ko'rsatish - muhim ma'lumot va faktlarni ongli va maqsadli eslab qolish qobiliyati.
- materialni alohida mantiqiy qismlarga ajratish.
- o'zlashtirish va yodlash jarayonida materialga qiziqish va ijobiy munosabatni rivojlantirish.

Psixologiyada e'tibor muammosiga juda ko'p tadqiqotlar bag'ishlangan.

Diqqat - bu psixologik konsentratsiya holati, biror narsaga diqqatni jamlash. Psixologlar va defektologlarning ko'plab kuzatuvlari va maxsus tadqiqotlari aqliy zaif bolalarning e'tiborining ishlashida og'ishlarni ko'rsatadi. Oligofrenlarning e'tibori hech qachon normal bo'lmaydi: "u tezda zaiflashadi yoki shunchalik chalg'itadiki, konsentratsiya qilish mumkin emas" (Bumkaga ko'ra). Ixtiyoriy diqqatning yuqori shakllarining rivojlanmaganligi tushunchalarning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan so'zlarning funktsiyasining buzilishiga va kontseptual tafakkurning rivojlanmaganligiga olib keladi. Ixtiyoriy diqqatning zaifligi, ayniqsa, u ichki jarayonlarni tashkil etishga qaratilgan bo'lsa, yaqqol namoyon bo'ladi. Oligofrenlarning beixtiyor e'tibori ham o'ziga xosdir.

A. N. Grabov aqli zaif bolalarning e'tibor ifodasiga taqlid qilishini tavsiflab, shunday deb yozadi: "O'quvchi topshiriq haqida o'ylayotgandek taassurot qoldiradi, lekin bu uning butun diqqati topshiriqning mazmuniga emas, balki holatning o'zi va ifodaliligiga qaratilgan bo'ladi. Ko'pgina mualliflar, shu jumladan A.R. Luriya, S.S. Korsakov, L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, aqli zaif bolaning e'tibori oddiy bolalarniki kabi yuqori konsentratsiyaga etib bormaydi. A. R. Luriya, oligofrenlarda doimiy faol konsentratsiyali diqqat mehnatga jalb qilinganidan keyin bir muncha vaqt o'tgach zaiflashadi va butunlay yo'qoladi, degan xulosaga keladi. Ko'pgina mualliflar qo'zg'aluvchan oligofrenlar guruhida ta'kidlagan oligofrenlarning chalg'ituvchanligi kuchayishi vazifani bajarishning mumkin emasligiga olib keladi va mantiqiy fikrlash ketma-ketligini yo'qolishini aniqlaydi. Chalg'itishni yengish ixtiyoriy harakatlar va ma'lum energiya sarflashni talab qiladi, bu esa aqli zaiflar

uchun katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. B.V.Zeygarnik oligofrenlarning diqqatni almashtirishdagi qiyinchiliklari va fikrlash inertsiyasi haqida yozadi va bu qiyinchiliklar chalg'itish va umumlashtirish operatsiyalarining pasayishiga olib keladi, deb hisoblaydi. E. A. Gersamiya diqqat almashinuvining buzilishini qat'iy munosabatning o'ziga xos xususiyatlari, ya'ni uning doimiyligi, egiluvchanligi, nurlanishi va barqarorligi bilan izohlaydi, buning natijasida ularning e'tibori bir harakat usuliga "yopishib qoladi" va hatto yangi maqsadga o'tolmaydi. Oligofren bolalarning diqqat doirasining torligi ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Shunday qilib, V. M. Bleyxerning yozishicha, diqqat doirasining torligi yodlashning o'ziga xos xususiyatlarida namoyon bo'ladi, taklif qilingan 10 ta so'zdan 4 tasi birinchi bo'lib eslab qolinganda va qayta o'qilgandan so'ng qolgan 4 ta so'z takrorlanadi, ammo oldin tanishtirilgan so'zlarni ayta olmaydi. Ixtiyoriy diqqatni rivojlantirish uchun yordamchi maktabda o'quvchilar oldiga amalga oshirilishi mumkin bo'lgan vazifalarni qo'yish kerak. O'quvchilarga taklif qilinadigan topshiriq dastlab o'yin xarakteriga ega bo'lishi kerak, keyin topshiriqni bajarish asta-sekin o'quv faoliyati xarakteriga almashadi. E.Xaysserman o'z asarlarida: "Aqli zaif bolaning qiziqishi beqarorligini va tez charchashini hisobga olish kerak". Ko'pgina vazifalar kattalarning o'zi qiziqadigan qiziqarli, jozibali va tez-tez o'zgarib turadigan faoliyatga o'xshash tarzda taqdim etilishi kerak.

X.S.Zamskiyning tadqiqotlariga ko'ra, aqli zaif bolalar hamma narsani juda sekin o'zlashtiradilar, faqat ko'p takrorlashdan keyin o'rganganlarini tezda unutadilar va eng muhimi, o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda o'z vaqtida qo'llashni bilmaydilar.

Yangi bilim va ko'nikmalarni sekin va yomon analiz va sintez qilish sabablari Rubinshtein S.Ya. fikriga ko'ra, eng avvalo, aqli zaif bolalarning asab jarayonlari xususiyatlarida ko'rinadi. Miya yarim po'stloq qismi yopilish funktsiyasining zaifligi yangi shartli birikmalar shakllanishining kichik hajmi va sekin sur'atini, shuningdek, ularning mo'rtligini belgilaydi. Bundan tashqari, qo'zg'alish o'choqlarining yetarli darajada barqarorligini keltirib chiqaradigan faol ichki tormozlanishining zaiflashishi ko'plab aqli zaif bolalar tomonidan yangi ma'lumotlarni taqdim qilishning noto'g'ri shakllanishiga olib keladi. Masalan, bir nechta qoidalarni yodlab olgan bolalar javob berishda ko'pincha bir qoida o'rniga boshqasini takrorlaydilar. Hikoyaning mazmunini o'zlashtirib, uni takrorlashda ular boshqa hikoyadan ba'zi bir uydirma tafsilotlarni keltirishi mumkin.

Har qanday yangi materialni mustahkam o'zlashtirish uchun aqli zaif bolalar oddiy bolalarga qaraganda sezilarli darajada ko'proq takrorlashlari kerak.

Aqli zaif bolalar takroriy takrorlanmasa, buni juda tez unutishadi, chunki ular egallagan shartli aloqalar oddiy bolalarnikiga qaraganda ancha tez yo'qoladi.

Xotiradagi xatolar ayniqsa aniq namoyon bo'ladigan "unutuvchanlik" namoyon bo'lishi aqliy zaif yoshdagi bolalarda nafaqat o'qituvchilar va o'qituvchilar, balki ularning ota-onalari tomonidan ham tez-tez kuzatiladi.

Xulosa:

Shunday qilib, mavzu bo'yicha adabiyot manbalarining tahlili shuni ko'rsatdiki, aqli zaif bolalardagi nuqson xoxish istakning yetishmasligidir. Bu bolalar tez charchaydi uzoq muddat diqqatini biror nuqtaga ta'limga qaratmaydi. Shuning uchun bu bolalarda dars vaqtida chalg'ib turishlar o'z xoxish istaklari bilan emas balki bosh miyalarida yuz bergan kasallikning natijasidir.

Aqliy zaifligi bo'lgan deyarli barcha bolalarda oddiy bolalarga nisbatan atrof-muhitga qiziqish yo'qligi yoki sezilarli darajada pasayishi, umumiy patologik inertsiya mavjud bo'lib, ular baland ovozda, asabiylashishni istisno qilmaydi.

Bolada tadqiqotchilar idrok etish jarayonining yetarli darajada rivojlanmaganligini qayd etadilar.

Qoidaga ko'ra, aqliy zaif bolalar asosiy nutqni faqat 4-5 yoshda o'zlashtiradilar. Nutqning grammatik tomoni kam rivojlangan.

Aqli zaif bolalarning xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ularning rivojlanishi biologik kamolotning kechikishi, aqliy infantilizm fenomeni va moslashuv qobiliyatlarining pasayishi bilan tavsiflanadi.

Ruxiy bilish jarayonlarning xususiyatlari.

Xotira: eslashning sekinligi; unutish tezligi; talqin qilishning noto'g'riligi; vaqti-vaqti bilan unutish; idrok etilgan materialni yuzaki, sayoz qabul qilish.

Diqqat: diqqatni rivojlantirishning past darajasi; aqliy faoliyatdagi tebranishlar; tez aqliy charchash va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vinogradova A.D. Praktikum po psixologii umstvenno otstalogo rebenka.,
2. Sherbakov A.I. Psixologiya lichnosti uchitelya. -V sb.: Vozrastnaya i pedagogicheskaya psixologiya (Pod red. A.V.Petrovskogo M., 1973.
3. Petrovskiy A.V. Vozrastnaya i pedagogicheskaya psixologiya. M., 1979.,
4. Rubinshteyn S.Ya. Psixologiya umstvenno otstalogo shkolnika 1986., M,
5. K. Mamedov, G'. Shoumarov «Aqli zaif bolalar psixologiyasi» Toshkent-«O'qituvchi»-1994